

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОЗРОБЛЕННЯ ЗМІСТУ
ПІДРУЧНИКА З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ 2 КЛ. СПЕЦІАЛЬНИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ ДЛЯ ДІТЕЙ З
ПОРУШЕННЯМИ РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ**

В статті представлені основні засади розроблення змісту підручника з української мови для спеціальних навчальних загальноосвітніх закладів для дітей з порушеннями розумового розвитку.

Ключові слова: зміст навчання з української мови, підручник, учні з порушеннями розумового розвитку.

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗРАБОТКИ
СОДЕРЖАНИЯ УЧЕБНИКА ПО УКРАИНСКОМУ ЯЗЫКУ ДЛЯ 2 КЛ.
СПЕЦИАЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ
ЗАВЕДЕНИЙ ДЛЯ ДЕТЕЙ С НАРУШЕНИЯМИ
ИНТЕЛЛЕКТУЛЬНОГО РАЗВИТИЯ**

В статье представлены основные принципы разработки содержания учебника по украинскому языку для специальных учебных общеобразовательных заведений для детей с нарушениями интеллектуального развития.

Ключевые слова: содержание обучения, учебник, ученики с нарушениями интеллектуального развития.

**THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES FOR
THE DEVELOPMENT CONTENTS HANDBOOK UKRAINIAN
LANGUAGE FOR 2 CELLS. SPECIAL EDUCATIONAL
COMPREHENSIVE SCHOOLS FOR MENTALLY RETARDED SHEET**

In the article the basic principles of developing content textbook on Ukrainian language for special education secondary schools for mentally retarded disciples.

Basic requirements that were established authors to the textbook for children with mental retardation is that the material taught scientifically true, but is available without a significant number of concepts and terms understandable to the students said, in a certain system information and tasks for its assimilation contributed to the correction development of cognitive activity. Purpose of the manual for special school provision personality - oriented education that provides for the implementation in the textbook developmental, motivational, informative and educational functions.

Use the tutorial in the practice of special secondary schools will significantly strengthen remedial direction of the educational process, pedagogical focus attention on the child as an object of learning and socialization. And contribute to the achievement of feedback during interactions joint teacher-student stimulate activity and expression of personality in the process of improving.

Keywords: content learning the Ukrainian language textbook, mentally retarded disciples.

На сучасному етапі розвитку української школи оновлення й удосконалення змісту навчання передбачає якісні зміни в теорії та практиці підручникотворення, оскільки суспільні й державні вимоги до якості освіти детермінують і нові вимоги до навчальної книги. Запровадження оновленого державного освітнього стандарту, інновації змісту навчальної програми, потребують і розробки нового шкільного підручника.

Шкільний підручник з української мови для учнів з порушеннями розумового розвитку - це оригінальна книга, у якій викладено основи знань з навчального предмета «Українська мова» (А.Висоцька, Г.Блеч). Він має відповідати змісту програми з української мови, віковим і психофізичним

можливостям учнів та завданням, які стоять перед навчальними закладами для них, забезпечуючи корекційно-виховне спрямування навчального процесу. У підручнику реалізується матеріал змістових ліній Державного стандарту освіти освітньої галузі «Мови і літератури».

При розробці підручника з української мови враховувались основні інновації Державного стандарту з освітньої галузі «Мови і літератури» якими є [1]:

– представлення у змісті Державного стандарту з освітньої галузі «Мови і літератури» змісту корекційно-розвивальної лінії, який визначається вимогами до загального змісту освітньої галузі та співвідноситься з компенсаторними можливостями учнів до формування навчальних і життєвих компетенцій у процесі опанування ними навчального змісту. Це зумовлено однією з інновацій Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами, яка полягає у диференціації корекційно-розвивальної спрямованості освіти дітей з розумовою відсталістю на корекційно-розвивальні лінії в структурі навчального предмету та корекційно-розвивальну роботу;

– інтеграція особистісно - орієнтованого, компетентнісного та соціокультурного підходів;

– оновлення мети і завдань вивчення української мови та літературного читання як навчальних предметів;

– окреслення нових змістових ліній: мовленнєва, мовна, соціокультурна і діяльнісна (українська мова); а також: коло читання, навичка читання, досвід читацької діяльності, літературна діяльність (літературне читання).

Державним стандартом освітньої галузі «Мови і літератури» передбачено формування в учнів початкових класів читацьких, мовних і мовленнєвих знань, умінь і навичок, необхідних для опанування мови,

мовлення і читання в наступні роки навчання та засвоєння знань з інших предметів; розвиток особистості учня; формування його комунікативної компетентності; корекція недоліків психофізичного розвитку та підготовка до самостійного життя.

Окреслені інноваційні зміни Державного стандарту з освітньої галузі «Мови і літератури» було покладено в основу забезпечення програмної складової змісту початкової освіти дітей з порушеннями розумового розвитку та враховано під час розроблення підручника з української мови.

Основним принциповим підходом до організації навчання учня з розумовою відсталістю мови є розвиток мовлення. Розумово відсталі діти у більшості випадків починають говорити значно пізніше, ніж діти з типовим розвитком, а період їхньої дошкільної мовленнєвої практики є значно коротший. До того ж своєрідність психічного розвитку дітей даної категорії суттєво ускладнює процес опанування мовленням. Відтак на початок навчання у школі рівень мовленнєвого розвитку не забезпечує успішне засвоєння знань і навичок з мови.

Своєрідність мовленнєвого розвитку розумово відсталих дітей зумовлює специфіку системи навчання української мови, спрямовану на корекцію недоліків загального і мовленнєвого розвитку учнів. Це знайшло відображення у визначенні мети і завдань навчання української мови у початкових класах.

Загальною метою освітньої галузі «Мови і літератури» є формування читацьких, мовних і мовленнєвих знань, умінь і навичок, необхідних для опанування мови, мовлення і читання в наступні роки навчання та засвоєння знань з інших предметів; розвиток особистості учня; формування його комунікативної компетентності; корекція недоліків психофізичного розвитку та підготовка до самостійного життя.

Модернізація змісту початкової освіти, визначені інновації, передбачають поліпшення якості підготовки підручника, який є інструментом організації навчальної діяльності учнів та відіграє

найважливішу роль у визначенні змісту освіти, процесуальній частині навчальної технології та у її реалізації. Якісний підручник забезпечує можливість не тільки в оволодінні учнями предметними знаннями та спеціальними вміннями та навичками, а й формує у дітей бажання вчитися, сприяє набуттю важливих життєвих компетентностей. Саме в підручнику як носію змісту освіти є змістові елементи, що забезпечують виконання всіх інноваційних тенденцій, вимог на рівні навчального матеріалу, як засобу навчання, в якому реалізуються завдання, визначені навчальною програмою.

Отже, зміст програми «Українська мова» для підготовчого, 1-4 класів складено з урахуванням основних принципів навчання дітей даної категорії [2]. Тому водночас із розвитком основних видів мовленнєвої діяльності, на уроках української мови розв'язуються й специфічні завдання, спрямовані на корекцію відхилень у розвитку дітей з розумовою відсталістю. Такими є: порушення процесів пізнавальної діяльності (сприймання, уяви, пам'яті, уваги, мовлення й мислення), недорозвиток емоційно-вольової сфери, недостатня розвиненість артикуляційної моторики, порушення моторики та координації рухів та ін. Саме тому спеціальним завданням навчального курсу української мови визначено формування та корекцію зв'язного мовлення, що має відбуватися в тісному зв'язку з розвитком пізнавальної діяльності дітей, зокрема, сенсорики, предметно-дієвого, наочно-образного, словесно-логічного, абстрактного мислення, спостережливості, уваги тощо.

Отже, важливими моментами побудови навчального змісту предмета «Українська мова» є:

- представлення у змісті програми корекційно-розвивальної лінії;
- висвітлення державних вимог до змісту початкової освіти, до рівня загальноосвітньої підготовки учнів, а також до стану сформованості їх життєвої компетентності, відповідно до нових змістових ліній, окреслених у Державному стандарті;
- інтеграція та реалізація освітніх ліній у кожному навчальному розділі програми;

- узгодження назв розділів, а також мовознавчої термінології з програмами загальноосвітніх шкіл;
- визначення орієнтовних вимог не лише до навчальних досягнень учнів з розумовою відсталістю легкого ступеня, а також до стану сформованості життєвої компетентності учнів із помірною розумовою відсталістю;
- надання учителю можливості змінювати кількість годин на вивчення тих чи інших тем;
- відхід від традиційного підходу до читання як до вивчення чітко окреслених тем і творів;
- максимальна реалізація принципу доступності освіти шляхом запровадження низки інновацій.

Основні інновації змісту програми щодо реалізації принципу доступності:

- введення в підготовчому класі адаптаційного періоду, що передує добукварному, з тривалістю, яка співвідноситься з навчальними можливостями учнів;
- введення до програми з української мови для шкіл з російською мовою навчання розділу «Усний курс української мови», з метою підготовки школярів до початкового навчання читання і письма;
- суттєве подовження (збільшення кількості навчальних годин) добукварного та букварного періоду;
- значне спрощення змісту програмного матеріалу;
- структурування змісту за новим принципом, що дає можливість більш чітко і конкретно прослідкувати за напрямками та методикою роботи

над будь-яким розділом чи темою (як з української мови, так і з літературного читання).

Сучасний підручник з української мови слугує джерелом та орієнтиром у побудові уроку, на якому реалізуються різні цілі, що в свою чергу вимагає науково обґрунтованого вибору методичних прийомів, тісно пов'язаних зі змістом навчального матеріалу, формами організації навчальної діяльності учнів на уроці[3].

Основні вимоги що були закладені авторами, до підручника для дітей з розумовою відсталістю у тому, щоб матеріал викладався науково вірно, але доступно, без значної кількості понять і термінів, зрозумілими для учнів словами, в певній системі, інформація і завдання щодо її засвоєння сприяли корекції розвитку пізнавальної діяльності. Призначення підручника для спеціальної школи забезпечення особистісно - орієнтованого навчання, що передбачає реалізацію у підручнику розвиткової, мотиваційної, інформаційної та виховної функцій. Суттєвою важливою серед них виступає мотиваційна функція, яка спрямована на формування мотиваційної сфери розумово відсталого учня, його бажання вчитися. Цьому сприяє, зокрема, подача емоційно значущої для учня інформації на цікавому, доступному матеріалі, включенні завдань на аналіз переживань та вчинків дійових осіб (персонажів). Виховна функція підручника реалізується українознавчим спрямуванням змісту навчального матеріалу, відображенням у ньому загальнолюдських та національних цінностей. Це є основою для виховання у дітей моральних якостей, громадянськості, формування культури почуттів[4.]

Реалізація функцій підручника забезпечується його структурою. Структура підручника ґрунтується на врахуванні стану розвитку пізнавальних можливостей учнів кожного класу, зокрема властивих їм сповільненого темпу засвоєння навчального матеріалу, потреби у частому повторенні як уже вивченого, так і того, що вивчається, значної кількості

різноманітних вправ і завдань для опанування і закріплення навчального матеріалу, необхідності його ілюстрування, конкретизації та систематизації.

Зміст підручника з української мови, його методичний апарат, побудовані таким чином, щоб навчання було цікавим, продуктивним, доступним для учня, незважаючи на особливості кожного учня що знаходиться у класі. Матеріал, що розміщений у підручнику покликаний пробуджувати інтерес до предмета, сприяти формуванню пізнавальних здібностей, бажання працювати з книгою, розширювати предметні компетенції.

Мовленнєвий матеріал, покладений в основу кожної вправи, є доступним для молодших школярів і зорієнтованим на формування у них життєвої компетентності як здатності застосовувати на практиці відповідні знання та базові навички, набуті у процесі навчання. Зміст завдань до кожної вправи спрямований на корекцію та розвиток дій мислення (аналіз, порівняння, абстрагування, узагальнення тощо), мовленнєвої діяльності школярів, формування як загальнонавчальних умінь (організаційних, загальнопізнавальних, загальномовленнєвих, контрольних-оцінних), так і спеціальних (формування та корекція зв'язного мовлення). Зміст підручника використовується для розширення та поглиблення знань учнів з меншими пізнавальними можливостями, так і подаються більш складні завдання, що дозволяє вчителю врахувати психологічні особливості кожної дитини. Відповідно нової програми, зміст підручника «Українська мова» складається з таких розділів: мова та мовлення, звуки і букви, слово, речення, текст.

Підручник розроблений з урахуванням основних принципів навчання дітей даної категорії: за принципами доступності, достатності та науковості. Теоретичний матеріал, цікаві віршики, загадки, мовленнєві завдання та вправи невеликі за об'ємом, доступні та цікаві для дітей даної категорії.

Ілюстративний матеріал підручника (предметні та сюжетні малюнки) є доступним; відповідає як віковим і психофізичним можливостям учня, так і

меті, завданням і методичним особливостям вивчення тієї чи іншої теми. Як основа для формування понять, ілюстративний матеріал оптимізує засвоєння знань та запам'ятовування інформації, мотивацію навчальної діяльності.

Ілюстративний матеріал впливає на учня як в навчальному, так і в інтелектуальному та емоційному плані. Відповідаючи змісту навчального матеріалу підручника, ілюстрації несуть не лише інформацію, що забезпечує засвоєння поданих у тексті знань, але й додаткові відомості. Вони сприяють формуванню умінь спостерігати, осмислювати побачене, поєднувати його з прочитаним, відтворювати у вербальній формі, що оптимізує формування комунікативних умінь. За допомогою зображення предмета, який має відповідну назву, ілюстрація розкриває значення слова. Збагачуючи чуттєве сприймання розумово відсталого учня наочними образами, ілюстративний матеріал сприяє правильності засвоюваної інформації, формуванню цілісних образів предметів як продуктів суб'єктивного психічного відображення реальної дійсності.

Сучасний підручник слугує джерелом знань, інформаційним механізмом продуктивної співпраці вчителя з учнем. Завдання та вправи, що використовуються у підручнику дають можливість організувати як фронтальну роботу, так і індивідуальну роботу в класі.

Використання підручника в практиці роботи спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів дозволить суттєво посилити корекційне спрямування навчального процесу, зосередити педагогічну увагу на особистості дитини як об'єкті процесу навчання та соціалізації, а також сприятиме досягненню зворотного зв'язку під час сумісної взаємодії вчителя з учнем, стимулюватиме активність та самовираження особистості у процесі мовленнєвої діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Висоцька А.М. Освітня галузь "Мови і літератури" / А.М.Висоцька – Реалізація оновленого змісту освіти дітей з особливими потребами: початкова ланка: Навчально-методичний посібник / Н.Б. Адамюк, Л.Є. Андрусишина, О.О. Базилевська та ін.; НАПН України, Ін-т спец. педагогіки; За ред. В.В. Засенка, А.А. Колупаєвої, Н.О. Макарчук, В.І. Шинкаренко. – Київ: , 2014. – 336 с.

2. Висоцька А.М. Українська мова (підготовчий, 1-4 класи): Навчальні програми для підготовчого, 1-4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей / А.М.Висоцька // [Електронний ресурс]. – режим доступу: [http:// www.iitzo.mon.gov.ua](http://www.iitzo.mon.gov.ua)

3. Висоцька А.М., Блеч Г.О. «Українська мова» 2 клас: підручник для спец. загальноосвіт. навч. закл. для розумово відсталих дітей / А.М.Висоцька – К.: Либідь, 2016. – 104с.

4. Савченко О.Я., Кодлюк Я.П. Організація роботи учнів з підручником // Навчання і виховання учнів 2 класу: Методичний посібник для вчителів / Упор.О.Я. Савченко. - К.: Початкова школа, 2003. - С.109-124.

1. Visotska A.M. Osvitnya galuz "Movi I literaturi" / A.M.Visotska – Realizatsiya onovlenogo zmistu osviti ditey z osoblivimi potrebami: pochatkova lanka: Navchalno-metodichniy posibnik / N.B. Adamyuk, L.E. Andrusishina, O.O. Bazilevska ta In.; NAPN UkraYini, In-t spets. pedagogiki; Za red. V.V. Zasenka, A.A. KolupaEvoYi, N.O. Makarchuk, V.I. Shinkarenko. – KiYiv: , 2014. – 336 с.

2. Visotska A.M. UkraYinska mova (pidgotovchiy, 1-4 klasi): Navchalni programmi dlya pidgotovchogo, 1-4 klasiv spetsialnih zagalnoosvitnih navchalnih zakladiv dlya rozumovo vidstalih ditey / A.M.Visotska // [Elektronniy resurs]. – rezhim dostupu: [http:// www.iitzo.mon.gov.ua](http://www.iitzo.mon.gov.ua)

3.Visotska A.M., Blech G.O. «UkraYinska mova» 2 klas: pidruchnik dlya spets. zagalnoosvit. navch. zakl. dlya rozumovo vidstalih ditey / A.M.Visotska – K.: LibId, 2016. – 104s.

4. Savchenko O.Ya., Kodlyuk Ya.P. OrganIzatsIya roboti uchnIv z pIdruchnikom
// Navchannya I vihovannya uchnIv 2 klasu: Metodichniy posIbnik dlya vchitelIv /
Upor.O.Ya. Savchenko. - K.: Pochatkova shkola, 2003. - S.109-124.